

QORAQALPOG‘ISTON SHAROITIDA BUZOQLAR ORASIDA KINDIK DABBASINING TARQALISHINI YIL MAVSUMLARIGA BOG‘LIQ O‘RGANISH

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali.

Assistent: Bekmuratov K.R.

Annotatsiya. Mazkur maqolada Qoraqalpog‘iston Respublikasi sharoitida kindik dabbasi bilan kasallangan buzoqlar holati yil mavsumlari bo‘yicha baholanadi. Tadqiqot davomida kasallikning turli mavsumlarda uchrash darajasi, kasallikning kechish xususiyatlari va oldini olish choralari o‘rganildi.

Kalit so‘zlar: buzoq, kindik dabbasi, xirurgik yo‘l, organ, davolash, simptomatik, qorin devori.

Kirish. Qoramolchilikda buzoqlar salomatligi katta ahamiyatga ega bo‘lib, kindik dabbasi chorvachilikda keng tarqalgan muammolardan biridir. Bu kasallik yosh hayvonlarda jiddiy asoratlar keltirib chiqarishi, rivojlanish jarayoniga salbiy ta‘sir etishi mumkin. Qoraqalpog‘iston Respublikasi iqlimi kontinental bo‘lib, mavsumiy o‘zgarishlar keskin namoyon bo‘ladi. Shu sababli, buzoqlarda kindik dabbasi kasalligini mavsumlarga qarab baholash muhimdir.

Dabba - bu to‘qima yoki organning, masalan, ichakning o‘zi joylashgan bo‘shliq devori orqali g‘ayritabiiy chiqishi. Ko‘pgina dabbalar tug‘ma yoki har xil turdagi shikastlanishlar tufayli yuzaga keladi va ko‘pincha buzoqlarda qorin bo‘shlig‘i organlari, shu jumladan ichaklarni o‘z ichiga oladi. Dabbalar anatomik joylashuvi, sababi va ishtirok etgan organga qarab tasniflanadi [4].

Buzoqlar orasida ko‘p turdagi dabba paydo bo‘lishi mumkin, ammo dabbaning eng ko‘p qayd etilgan turi qorin va kindik dabbasi hisoblanadi. Anamnez, tekshirish, palpatsiya va rentgenografiya yordamida dabbani osongina aniqlash mumkin. Dabbaning kattaligi va turiga qarab, jarrohlik yoki jarrohlik amaliyotisiz davolashning bir necha usullari mavjud. Jarrohlik usullariga kelsak, operatsiyalarining ikki turi mavjud ochiq va yopiq operatsiyalar, veterinariya amaliyotida ochiq jarrohlik operatsiyalari keng qollaniladi [2,8].

Mavzuning dolzarbligi. Buzoqlarda kindik dabbalar qorin devoridagi nuqsonlaridan biri bo‘lib, kindik tomiridagi tanaga kiradigan joyda yumaloq shish paydo bo‘ladi. Tug‘ilganda kindik teshigining noto‘g‘ri yopilishi yoki qorin bo‘shlig‘i mushaklarining noto‘g‘ri rivojlanishi yoki gipoplaziyasi (Singh va boshqalar, 1989) tufayli tug‘ma churra halqasini hosil qilish uchun o‘rta qorincha chizig‘ida nuqson qolishi kasallikning kelib chiqish sabablari hisoblanadi.

Ko'rinib turibdiki, agar erta embrion hayotning katta kindik teshigi toraymasdan to'liq yopilmasa va bu ochilish tug'ilgandan keyin ham davom etsa, qorin bo'shlig'i ichki a'zolari bu katta doimiy teshikdan o'tishi mumkin [6,9].

Buzoqlarda tug'ma dabbalarning eng keng tarqalgan shakli kindik dabbasi bo'lib, unda qorin bo'shlig'ining organlari tabiiy teshikdan tashqariga chiqadi (Smit, 2009) [7]. Dabba tarkibi ham juda katta bo'lishi mumkin, shuning uchun ularni kamaytirish uchun xirurgik yo'l bilan davolanadi. Ham qisilgan, ham qamoqqa olingan dabbalar buzoqlar hayoti uchun xavfli hisoblanadi. (Radostits va boshq., 2007) [4]. Olimlar (Brem va boshq., 1985, Singh va boshq., 1989, Das va Hoshim 1996., va Rahman va boshqalar) erkak buzoqlarga nisbatan urg'ochi buzoqlarda kindik dabbasi ko'proq va tez-tez uchraydi - deb takidlaganlar [1,5].

Buzoqlarda kindik dabbalarini radikal jarrohlik usuli bilan davolash hozirgi kunda keng tarqalgan bo'lib simptomatik yoki asimptomatik kindik dabbalarining ko'pchiligida tanlangan davolash usuli bo'lib, amalga oshiriladigan eng keng tarqalgan jarrohlik muolajalardan biridir (Chavez va Demoor, 2012). Konservativ davo qorin bandajlarini va churraning yopilishini rag'batlantirish uchun kundalik tirnash xususiyatini o'z ichiga oladi. Umumiy qoida sifatida, faqat kichikroq churralar (kengligi 2 barmoqdan kam yoki uzunligi <5 sm) faqat konservativ davo bilan hal qilish mumkin. Agar kindik dabbaning uzunligi 2 barmog'idan (yoki >5 sm) katta bo'lsa, qorin devorining yaxlitligini tiklash va churra tarkibining qamalishi va bo'g'ilishining oldini olish uchun jarrohlik tuzatish ishlari amalga oshirilishi mumkin (Kumar va boshq., 2012). Ushbu tadqiqotda jarrohlik tuzatish ham amalga oshirildi va hayvon muammosiz tiklandi [3,6,10].

Tadqiqot maqsadi va vazifalari. Tadqiqotimizning asosiy maqsadi buzoqlarda kindik dabbasining uchrash darajasini aniqlashdan iborat.

- Qoraqalpog'iston Respublikasi sharoitida mavsumga bog'liq tarqalishini o'rganish.
- Qoraqalpog'iston Respublikasi sharoitida buzoqlarda kindik dabbasining asosiy keltirib chiqaruvchi sabablarini aniqlash;

Tadqiqot obyekti va usullari. Tadqiqotlarimizni Qoraqalpog'iston Respublikasi hududidagi Xo'jayli tumani Amudaryo OFY dagi "Mo'ynoq kelajagi bunyodkorlari", Qonliko'l tumani Oltinko'l OFY dagi "Shahnoza-Qonliko'l" va Amudaryo tumani Beshtom OFY dagi "Sardorbek-Abrorjon" chorva fermer xo'jaliklari va aholi qaramog'idagi buzoqlarda 2023-2024-yillar davomida jami 200 ta buzoqlarda kuzatuv ishlari olib borildi, ular orasida kindik dabbasi bilan kasallangan buzoqlar soni 25 tani tashkil qildi. Olib borilgan tajribalar davomida quydagi usulardan foydalandik: anamnez malumotlarini

yig'ish, ko'rish, palpatsiya, uchrash darajasini qiyoslash, kindik dabbasining buzoqlarning yoshiga bog'liq bohalash va o'lchamlarini olich. Tadqiqotlar davomida 3 kunlikdan 6 oylikgacha bo'lgan mahalliy va zotdor buzoqlarda tekshirish ishlari olib borildi.

Tadqiqot natijalari va ularning tahlili.

Buzoqlar yilning to'rt faslida kuzatilib, quyidagi parametrlar tahlil qilindi:

- I. Kasallikning uchrash darajasi (foiz hisobida);
- II. Kasallikning klinik belgilari;
- III. Davolash samaradorligi.

1-jadval.

№	Chorva fermer xo'jaliklari	Xo'jalikdagi buzoqlar soni	Yil davomida kasallangan buzoqlar soni	Kasallangan buzoqlarning mavsumiy kuzatilishi			
				Bahor	Yoz	Kuz	Qish
1.	Mo'ynoq kelajagi bunyodkorlari	80	10	2	5	2	1
2.	Sardorbek-Abrorjon	70	9	1	4	3	1
3.	Shahnoza-Qonliko'l	50	6	1	3	2	0

I. Biz tadqiqotlarimiz natijalari shuni ko'rsatdiki, buzoqlar orasida kindik dabbasining uchrash darajasi mavsumiy farqlarga ega:

- Bahor: 16% (o'tish davri bo'lib, gigiyena yaxshilanadi, lekin hali ham namlik yuqori);
- Yoz: 48% (quruq va issiq havo va ikkilamchi infeksiyalarning ko'pligi tufayli kasallik ko'p uchraydi);
- Kuz: 28% (havo haroratining pasayishi va namlikning ortishi ta'sir qiladi).
- Qish: 8% (sovuq ob-havo sharoiti va gigiyenik sharoitlarning pasayishi sabab);

II. **Klinik belgilari.** Kasallikning asosiy belgilari quyidagicha aniqlandi:

- Kindik sohasida shish va yallig'lanish;
- Hayvonning haroratining ko'tarilishi ($39,5-40,5^{\circ}\text{C}$);
- Faollikning pasayishi va ishtahaning yo'qolishi;
- Bazi hollarda ichaklarning dabba xaltasiga qisilib qolishi.

III. **Davolash samaradorligi.** Asosan buzoqlarda kindik dabbalari xirurgik yo‘l bilan davolandi. Xirurgik davolashdan kiyengi ikkilamchi infeksiyalarga qarshi antibiotik terapiyasi, antiseptik ishlov berish va immunostimulyatorlar bilan davolash natijalari baholandi. Yoz va bahor oylarida davolash samaradorligi yuqoriroq bo‘lib, qish va kuz mavsumida qayta kasallanish holatlari ko‘proq kuzatildi.

Xulosa va tavsiyalar

1. Buzoqlarda kindik dabbasi yoz va kuz fasllarida ko‘proq uchrashi aniqlangan.
2. Profilaktika choralari, jumladan, gigiyenik sharoitlarni yaxshilash va immunostimulyatorlar qo‘llash orqali kasallik darajasini pasaytirish mumkin.
3. Yangi tug‘ilgan buzoqlarga maxsus antiseptik ishlov berish va ularni optimal harorat sharoitida saqlash kasallik tarqalishini kamaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Das BR and Hashim MA (1996). Studies on Surgical Diseases in Calves Bangla. Veterinary Journal 30 53-57.
2. Herrmann R, Utz J, Rosenberger E, Doll K and Distl O (2001). Risk Factors for Congenital Umbilical Hernia in German Fleckvieh. Veterinary Journal 162 233-240.
3. Kumar V, Kumar N, Gangwar AK, Sharma AK, Singh H, Saxena AC, Negi M and Kaarthick DT (2012). Acellular Dermal Grafts for the Reconstruction of Umbilical/Ventral Hernias in Buffalo Calves. Veterinary Practitioner 13(1) 12.
4. Radostits O, Clevin CG, Kenneth W and Hinchcliff PO (2007). Large and Small Animal Medicine, 10th edition, (Saunders), 1964-1965.
5. Rahman MM, Biswas D and Hossain MA (2001). Occurrence of Umbilical Hernia and Comparative Efficacy of Different Suture Material and Techniques for its Correction in Calves. Pakistan Journal of Biological Science 4 1026-1028.
6. Singh AP, Eshoue SM, Rifat JF and Falehea NG (1989). Hernia in Animals: A Review of 59 Cases. Indian Journal of Veterinary Surgery 10 28-31.
7. Smith BP (2009). Large Animal Internal Medicine, 3rd edition, (Mosby-Elsevier Publishing: St. Louis, MO, USA) 289- 651.
8. Sutradhar BC, Hossain MF, Das BC, Kim G and Hossain MA 2009: Comparison between open and closed methods of herniorrhaphy in calves affected with umbilical hernia. J Vet Sci 10: 343-347.